

Güncel Arkeolojik Veriler Işığında Smyrna / İzmir Tiyatrosu

Akın Ersoy* – Sarp Alatepeli** – Ozan Çakmak***

Öz

Günümüzde İzmir'in Konak ilçesi sınırları içerisinde, Kadifekale ile Kemeraltı arasındaki yamaçta yer alan Smyrna Tiyatrosu ile ilgili ilk bilgilere 17. yüzyıldan itibaren yapı ile ilgili gözlemlerini aktaran seyyah ve araştırmacıların notlarından ulaşılmıştır. Tiyatronun bulunduğu alanda 19. yüzyıldan itibaren yerleşimin başladığı, 20. yüzyıl boyunca da modern konutlar inşa edilerek iskânın devam ettiği bilinmektedir. 2014 yılına kadar süren kamulaştırma çalışmalarının ardından alandaki modern konutlar temizlenmiştir. Bu tarihten itibaren ise Smyrna Antik Kenti Kazı Başkanlığı tarafından, Smyrna Agorası ile birlikte kazı çalışmalarının yürütüldüğü sektörlerden biri de Smyrna Tiyatrosu'dur. Son yıllarda hız kazanan kazı çalışmaları sayesinde kent belleğinde önemli yer tutan anıt yapılarından bir tanesi durumunda olan tiyatro açığa çıkarılmaktadır. Tiyatronun *skene* ve *cavea* bölümlerinde sürdürülen çalışmalar ile bir yandan yapının mimari kurgusuna ve stilistik özelliklerine yönelik sonuçlara ulaşılrken, bir yandan da ele geçen heykel, sikke, seramik buluntuları ve epigrafik bulgular sayesinde dönem insanının yaşamına ilişkin veriler elde edilmektedir. Son çalışmaların bir parçası olarak, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nun da desteğiyle Smyrna Tiyatrosu'nun güney bölümünde, *ima* ve *media cavea*'yı ayıran *diazoma* ile örtüşen plankarelerde dolgu toprağın kaldırılması ve alt tabakalardaki kültür katmanlarının açığa çıkarılmasına yönelik kazılar yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Smyrna, Tiyatro, Cavea, Skene, Roma Dönemi

The Smyrna / İzmir Theater in Light of Recent Archaeological Data

Abstract

The earliest information regarding the Smyrna Theater, located on the slope between Kadifekale and Kemeraltı within the borders of modern-day İzmir, is derived from the notes of travelers and researchers who reported their observations about the building from the 17th century onwards. It is known that settlement in the theater area began in the 19th century and continued throughout the 20th century with the construction of modern residences. Following the conclusion of extensive expropriation efforts by

* Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk-İslam Arkeolojisi Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, <https://ror.org/024nx4843> akin.ersoy@ikc.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9676-5865>

** Dr. Öğr. Üyesi., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk-İslam Arkeolojisi Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, <https://ror.org/024nx4843> sarp.alatepeli@ikc.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4149-5180>

*** Dr. Öğr. Üyesi., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk-İslam Arkeolojisi Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, <https://ror.org/024nx4843> ozancakmak92@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5874-8332>

2014, these modern houses were cleared. Since then, the Smyrna Theater has been one of the primary sectors where excavations are conducted by the Directorate of the Smyrna Ancient City Excavations, alongside the Smyrna Agora. Thanks to the acceleration of excavations in recent years, the theater, a monumental structure holding a significant place in the city's collective memory, is being revealed. Investigations focused on the *skene* and *cavea* have not only yielded results concerning the architectural design and stylistic features of the building but also provided valuable data on the social life of the period through sculptures, coins, ceramics, and epigraphic findings. As part of the recent efforts, supported by the Turkish Historical Society, excavations were conducted in the southern section of the theater. These works focused on the grid squares overlapping the *diazoma* that separates the *ima* and *media cavea*, aiming to remove the fill deposits and uncover the cultural layers in the lower strata.

Keywords: Smyrna, Theater, Cavea, Scene, Roman Period.

Giriş

Büyük İskender'den sonra Kadifekale'nin (Pagos) denize bakan batı yönlü yamaçlarında yeniden kurulan Smyrna'nın Helenistik ve Roma Dönemleri'ni temsil eden kent dokusuna dair izlere bugün İzmir kent merkezindeki modern yapılaşmalar nedeniyle ancak birkaç noktada ulaşılabilmektedir. Agora'da yer alan Bazilika, Batı Portiko ve Faustina Kapısı'nın yanı sıra, agora ile ilişkili yapılardan Mozaikli Salon, Smyrna Kent Meclisi (Bouleuterion), Agora Roma Hamamı ve Gymnasiumu, Kemeraltı Roma Hamamı, konut izlerine ve kentin doğuya doğru uzanan şehir dışı yol kalıntısına sahip Altınpark, Cicipark'daki Roma Caddesi, Kadifekale yamacında yer alan Smyrna Tiyatrosu, Yeşildere üzerindeki Kızılçullu Sukemeri ile Roma Dönemi Kemer (Kervan) Köprüsü ve Kadifekale'de Helenistik Dönem'den Osmanlı Dönemi'ne kadar izler taşıyan surlar, arkeolojik kazılara ve araştırmalara konu olmuş antik yapı ve alanlardır.

Kadifekale ile Kemeraltı arasındaki yamaç ve düzlüklerde kurulan Smyrna antik kentinde son yıllarda gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda keşfedilen anıtsal yapılardan biri de Smyrna Tiyatrosu'dur. Kentin kuruluş aşamasında yerleşimi çevreleyecek surların hatları, sokak ve cadde-lerin yönelimleri, şehir kapılarının bulunacağı noktalar ve kentin limanının konumu dönemin şehir plancıları tarafından tasarlanmış olmalıdır. Planlama ve uygulama aşamasında anıtsal yapılar, agoralar, konut alanları ve diğer kentsel öğeler yerleştirilirken tiyatronun konumu da düzenli şehir planına bağlı olarak belirlenmiş görünmektedir.

Tiyatro, Smyrna Agorası ile Kadifekale (Smyrna'nın Akropolü) arasında kalan yamaçta ve kentin düzenli planına uygun ekseninde inşa edilmiştir (Resim 1). Bulduğu nokta itibarıyla şehre ve İzmir Körfezi'ne hâkim konumdadır. Dönemin plancıları tarafından tiyatronun bulunduğu yerin hâkim bir nokta olması nedeniyle seçilmiş olması kadar yer seçimindeki asıl kriterin İzmir'in jeolojik yapısından kaynaklanan Kadifekale yamaçlarındaki toprak kaymalarından kaçınmak olduğu da anlaşılmaktadır. Kadifekale'nin kuzey yamacında antik kentin düzenli planına uygun şekilde inşa edilebilecek, zemini güçlü olan tek andezit kayalık en azından bugün yüzeyden görüldüğü kadarıyla bu nokta olduğundan, yer seçimi de buna göre yapılmış görünmektedir (Resim 2).

Bu çalışmada, antik kaynaklar ve yazıtlar yoluyla Smyrna Tiyatrosu üzerine edinilen bilgilerden ve seyyahların yapıyla ilgili gözlemlerinden söz edilmiş, ardından günümüze dek tiyatronun sahne binası ve *cavea* bölümlerinde yürütülen kazı ve belgeleme çalışmaları sonucunda elde edilen güncel veriler değerlendirilmiştir.

Antik Kaynaklarda ve Yazıtlarda Smyrna Tiyatrosu

Smyrna Tiyatrosu'na ilişkin ilk somut bilgilere Vitruvius'un *De Architectura* adlı eserinde ulaşılmaktadır. Vitruvius, Smyrna Tiyatrosu'nun *skene* (sahne binası) binasının hemen karşısında/yakınında Venüs/Aphrodite Stratonikis Tapınağı'nın bir portikosunun veya Stratonikeion adı verilen bağımsız bir portikonun bulunduğunu not etmektedir. Vitruvius, ayrıca portikonun tiyatroya yakın bulunmasını överek bu proje nedeniyle Smyrna'yı iyi mimarlara sahip kentlerden biri olarak diğer kentlere örnek olarak gösterir¹. Suriye Kralı Antiokhos II'nin annesi Stratonike'yi Tanrıça Aphrodite ile eşleştiren Aphrodite Stratonikis tapınıminin Helenistik ve Roma Dönemleri boyunca Smyrna'da saygı gördüğü bilinmektedir.

Smyrna Tiyatrosu'nun sahne binasının yakınında/karşısında olan *Stratonikeion* adıyla bir tapınak veya portikonun varlığına ilişkin bugün için arkeolojik izlerden yoksun bulunmaktayız. *Aphrodite Stratonikis* tapınıminin varlığının MÖ 3. yüzyılın ortalarını işaret etmesi, tiyatro için düşünülen yerin de etkinliklere bu tarihten itibaren ev sahipliği yaptığını düşündürmektedir. Ancak tiyatronun hangi boyutlarda inşa edilmiş olduğunu, basit bir sahne binası ile ahşap oturma yerlerinden oluşan bir kamu yapısından ibaret olup olmadığını söylemek bugün için zordur. Mimari izler ve arkeolojik objeler ise taştan yapılmış tiyatronun inşası için Pergamon Krallığı zamanını, en erken MÖ 2. yüzyılın başı veya ortalarını işaret etmektedir.

Smyrna Tiyatrosu'nun bu tarihlerde inşa edildiğine ilişkin olarak bir anekdot dikkat çekicidir. Afrika fatihi olarak bilinen Romalı General ve Senatör Q. Caecilius Metellus Numidicus Roma Senatosu'nun tarım politikalarına ilişkin aldığı karara karşı çıkması üzerine, MÖ 100 yılında senatörlüğü düşürülerek Rhodos'a sürgüne gönderilmişti. Senatör ertesi yıl geri çağrıldığında Smyrna Tiyatrosu'nda temsil izlerken haberciler onu bulmuş ve temsil bitinceye kadar affedildiğine ilişkin mektubu açmamıştı². Eğer bu bilgi doğruysa MÖ 100 civarında Smyrna Tiyatrosu etkinliklere açıldı ve en geç bu tarihte bize tiyatronun taş bir yapı haline dönüştüğünü işaret etmekteydi. Bu tarihte tiyatro iki katlı sahne binası, tek/çift kademeli oturma bölümü ile oldukça basit bir forma sahip olmalıdır.

Smyrna'yı MÖ 1. yüzyılın sonunda ilk tanımlayanlardan biri olan Strabon kenti "...bir parçası tepededir ve surla çevrilidir, fakat büyük kısmı ovada limanın, Metroon'un ve Gymnasion'un yakınındadır." şeklinde tanımlarken tiyatrodan bahsetmemektedir³. MÖ 29 yılında Roma coğrafyasında Cumhuriyet yönetiminin yerine İmparatorluk yönetim sisteminin başlaması ile birlikte hemen tüm kentlerde inşa faaliyetleri artarken, bu sırada Smyrna Tiyatrosu'na müdahale edilip edilmediğini veya ne kadar edildiğini bugün için tanımlamak güçtür. Buna karşın İmparator Claudius (MS 41-54) zamanındaki bir deprem sonrasında tiyatronun onarım geçirdiği bilinmektedir⁴.

Son kazı ve araştırmalar göstermiştir ki, tiyatronun ilk inşasından sonraki en büyük inşai faaliyet İmparator Traianus (MS 98-117) ve Hadrianus (MS 117-138) zamanında gerçekleşmiştir. Nitekim bu tarihlerde *proskene* (sahne önü) arkasında iki kat halinde sahne binası yükselmişti. Ele geçen mimari ve plastik eserlerden sahne cephesinde biri teatral masklardan⁵, diğeri ise insan

1 Vitruvius, *De Architectura*, V.9.1.

2 Cadoux 1938, 154.

3 Strabon, *Geographika*, XIV.1.37.

4 Cadoux 1938, 242.

5 Ersoy – Laugier 2011, 1-18.

boyutunda Dionizyak figürler içeren kabartmalı bir frizin olduğu, korinth başlıklı sütunlarla vur-gulanan ve içlerinde kolosal heykellerin bulunduğu *aedicula* ve nişler ile zenginleştirilmiş bir tasarıma sahip olduğu anlaşılmaktadır (Resim 3). Buluntular arasında yer alan insan ölçeğinde bir Satyros kabartması ve bir Satyros başı, MS 2. yüzyılın ortalarında tiyatronun zengin ve görkemli cephe düzeni (*scanae frons*) görüntüsü hakkında fikir edinilmesini sağlamaktadır (Resim 4).

Sahne binası kazıları epigrafik bulgular bakımından da giderek artan sayıları ile tiyatro hakkında çeşitli bilgiler edinmemize imkân vermektedir (Resim 5). Sahne Binası'nın birinci kat seviyesindeki dış cephe duvarı üzerinde bulunan ve MÖ 123 yılından hemen sonraya tarihlenen bir yazıttan, Smyrna'daki imparatorluk tapınaklarının başrahibi olan Marcus Claudius Proklos'un *Kaleonterion* Suyu'nu tanrılar ve imparatorlar için tiyatrodaki bir çeşmeye ulaştırdığı öğrenilmektedir⁶. Arkeolojik olarak henüz ispatlanmış olmasa da bu çeşmenin tiyatronun hemen bitişiğinde veya çok yakınında olduğu değerlendirilmektedir. Yazıtta *G(K) aleonterion* olarak adlandırılan suyun kuşkusuz kentin sikkelerinde bir tanrı olarak kişileştirilmiş nehir tanrısı *Kaleon*, Yeşildere ile bağlantısı olmalıdır. Tiyatronun yanında veya yakınındaki bir çeşmenin varlığına işaret eden bu yazıt Smyrna Tiyatrosu'nun bulunduğu mevkide yukarıda da işaret edildiği gibi *Aphrodite Stratonikis* Tapınağı veya *portikosu*'nun yanı sıra bir *nymphaion*'un da bulunduğu işaret etmektedir.

Sahne binası mekânları içerisinde de yazıtlar tespit edilmiştir. Bunlardan 6 no.lu Mekân'da "*Bassos'un teçhizatları ve Selanikli Gençler*" yazan bir yazıt, bu sanatçıların duvara isimlerini yazacak kadar uzun süre Smyrna Tiyatrosu'nda gösteriler yaptıklarını düşündürmektedir⁷. 4 no.lu Mekân'da ise kesme taşların derzlerine yazılmış birkaç sözcüğün de yine sanatçılara ait olduğu değerlendirilmiştir⁸. Bir başka yazıt ise *proskene* kazılarında ele geçen ve resmi bir görevi olduğu anlaşılan, "...*kentin babası ve ileri gelen*" olarak tanımlanan Eustokhios adlı kişiyi onurlandıran, MS 4. yüzyıla ait iki parçalı fakat eksik yazıttır (Resim 6)⁹. 19. yüzyılda seyyahlar tarafından tespit edilen bazı yazıtlar da tiyatro ile ilgilidir. Bunlardan MS 210 yılına tarihlenen bir yazıttan tiyatrodaki 4 sıra oturma sırasının Prokonsül'ün onayı ve Kent Meclisi'nin önerisi ile Asklepios'a bağlı hamallar için ayrıldığı öğrenilmektedir¹⁰. Seyyahların tespit ettiği oturma basamağındaki bir başka yazıtta ise *Iulius* adlı bir kişiye yer ayrılmıştı¹¹.

Smyrna Tiyatrosu Roma Dönemi'nde pek çok pagan etkinliğe de ev sahipliği yapmıştı. Bunlardan birinde; Antoninus Pius (MS 138-161) zamanında kentte yaşanan bir kuraklık zamanında, *Magistrat*'lar (Yüksek rütbeli bürokratlar) Smyrna Tiyatrosu'nda Halk Meclisi toplantısı düzenlediklerinde, bu tarihte Smyrna'daki Hristiyan topluluğunun lideri ve kentteki ilk din şehidi olan Aziz Polykarpos'tan kendi tanrısına (Hz. İsa'ya) dua etmelerini istemişlerdi. Kendisi, bu kıtlık dönemi Tanrı'nın takdiri ise sona erdirilmesinin mümkün olmayacağını söylemiş, ancak yine de dindâşları ile birlikte dua etmeyi kabul etmiş, topluca dua edilmesinin ardından yağmur yağmıştı¹².

6 Ersoy vd. 2021, 144-150.

7 Ersoy – Tekoğlu, 2021, 174.

8 Ersoy – Tekoğlu, 2021, 174-175.

9 Ersoy – Tekoğlu, 2021, 176-177.

10 Cadoux 1938, 179, 191.

11 Cadoux 1938, 179.

12 Cadoux 1938, 351.

İmparator Marcus Aurelius (MS 161-180) zamanında İzmir'de MS 177/178 yılında yaşanan büyük depremden sonra yapılan onarım ve güçlendirmelerle tiyatronun son şeklini almış olduğu kabul görmektedir¹³. Son yıllarda yapılan *proskene* kazıları sırasında ele geçen İmparator Septimius Severus'u (MS 193-211) ve Caracalla'yı (MS 211-217) onurlandırdığı anlaşılan iki farklı korniş bloğu üzerindeki yazıtların¹⁴ ise imparator ve oğlunun *Augustus* ve *Caesar* ünvanlarını almaları ile ilişkili olduğu değerlendirilmektedir.

Smyrna Tiyatrosu'na İlişkin İlk Bilgiler ve Araştırmalar

Smyrna Tiyatrosu'nun varlığı ve tanımına ilişkin ilk bilgiler 17. yüzyıldan itibaren İzmir'e gelen seyyah ve araştırmacıların notlarına dayanmaktadır¹⁵. Tiyatro kompleksi ile ilgili en erken notlardan biri Jean Baptiste Tavernier'e aittir. Tavernier'e göre Smyrna'da bulunan tiyatro yarım daire biçiminde yapılmış ve deniz tarafı açık bırakılmıştı¹⁶. 17. yüzyılda tiyatroyu görenlerden Moncony'e göre ise, tiyatro 314 adımlık bir yarım daire şeklindeydi ve yirmi dört sıra basamağa sahipti¹⁷. 18. yüzyılın başında İzmir'e gelen Tournefort, tiyatronun bütün taşlarının sökülerek bedesten ve kervansaray yapımında kullanıldığından söz etmektedir¹⁸. Bir başka seyyah Otto Friedrichs von Richter, 19. yüzyılın başında tiyatro üzerine yaptığı kısa yorumda bir kemerin ve yüksek bir duvarın varlığından söz etmektedir¹⁹. 1817'de Smyrna'yı gözlemeleme şansı bulan Kont Louis Auguste Forbin ise tiyatro sahne binasının o tarihte hâlâ görülebildiğini belirtir²⁰. 1833 yılında İzmir'e gelen ve tiyatroyu gözlemleyen Francis Vyvyan Jago Arundell, yapıyı Anadolu'nun en büyük tiyatrolarından biri olarak tanımlarken, taşların sökülerek çeşitli Osmanlı Dönemi yapılarında kullanılmış olduğundan söz eder²¹. Charles Texier 1836 yılında merdivenleri ve salonları tutan iki kısmın görkemli yapıdan geriye kalan son unsurlar olduğunu dile getirir²². 19. yüzyılın ikinci yarısında gözlemlerini aktaran Sir Charles Wilson'a göre *proskene* ve orkestra alanının üzerine binalar inşa edilmiş ve *cavea*'dan geriye doğal bir oyuktan başka bir şey kalmamıştı²³.

Ancak hepsinin ötesinde Smyrna Tiyatrosu ile ilgili olarak en detaylı gözlem ve notlar 1912-1913 yılları arasında tiyatrodaki çalışma imkânı bulmuş olan Otto Berg ve Otto Walter'a aittir²⁴. Araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 1932'de Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti tarafından Türkçeye çevrilerek "İzmir'de Roma Tiyatrosu" adıyla yayınlanan rapor, son yıllarda yapılan çalışmalar dışında tiyatro hakkındaki bilgilerin temelini oluşturur. Berg ve Walter'in çalışmalarına göre birçok ayrıntı dışında Smyrna Tiyatrosu üç katlı sahne binasına sahipti ve yarım daire şeklindeki orkestrasının üzerinde 30 m yüksekliğe ulaşan, iki *diazoma* ile bölünmüş, üç kademeli ve 152 m çapında bir *cavea*'dan ibaretti. Nitekim Frank Sear, Hans Peter Isler ve

13 Cadoux 1938, 178, 281-282, 290.

14 Ersoy – Tekoğlu, 2021, 177-178.

15 Ersoy 2015, 130-131.

16 Tavernier 2006, 113.

17 Walter – Berg 1932, 6.

18 Tournefort 2005, 252.

19 Von Richter 1822, 500.

20 Pınar 2001, 118.

21 Arundell 1834, 398.

22 Texier 2002, 141.

23 Wilson 1895, 73.

24 Walter – Berg 1932, 9.

Magdalena Gybas gibi araştırmacıların Roma tiyatrolarını bir araya getirdiği kataloglardaki Smyrna Tiyatrosu'na ilişkin bilgiler, Otto Berg ve Otto Walter'ın raporlarındaki bu verilere dayanmaktadır. Söz konusu yayınlarda da bahsedildiği üzere Smyrna Tiyatrosu'nun 16.000 ila 20.350 aralığında öngörölen bir izleyici kapasitesine sahip olduğu anlaşılmakta, bu rakamlar Ephesos Tiyatrosu'na yakın bir tiyatro büyüklüğüne işaret etmektedir²⁵. Roma Dönemi'nde düzenlenen Asia Birliği festivali ve Asia oyunları gibi etkinlikler, Smyrna Tiyatrosu'nun izleyici kapasitesi ve boyutlarının belirlenmesinde etkili olmuştur ²⁶.

2014 yılına kadar süren kamulaştırma çalışmaları ile birlikte tiyatronun bulunduğu alandaki gecekondü yerleşimine ait konutlar yıkılmıştır. Bu çalışmaların ardından tiyatronun topografik eğrisi ile arkeolojik kazı çalışmalarına gerek kalmaksızın yıkılan konutların arasından sahne binası zemin artı birinci kat seviyesinde ortaya çıkmıştır. 2016 yılından itibaren özellikle sahne binasında ve *cavea*'da yürütölen arkeolojik kazılar sonrasında Smyrna Tiyatrosu'na ve yapının kullanım geçmişine ilişkin bilgilere de ulaşılmaya başlanmıştır (Resim 7)²⁷.

Sahne Binası'nda Yürütölen alışmalar

Son yıllarda sahne binasında sürdürölen kazılar 1. kat seviyesi ile *proskene* üzerinde gerçekleştirilmiştir. Smyrna Tiyatrosu'nun sahne binasının uzunluğu yaklaşık 56,63 m, sahne derinliği ise yaklaşık 12,59 m olarak öölçölmüřtür²⁸. Sahne binası zemin katına kuzey cepheden biri ortada kemerli, diğerleri lento ile inşa edilmiş olan beş kapı ile girilmektedir. Yapılan kazı çalışmaları neticesinde, biri merkezde olmak üzere *scenae frons* üzerinde yer alan beş kapı ile *proskene*'ye geçildiği anlaşılmıştır. Smyrna Tiyatrosu'nda görölen beş kapı ile *proskene*'ye açılan *scenae frons* düzenlemesi, Anadolu tipi *scenae frons* grubuna ait özellikler ile örtüřmektedir²⁹. İzleyiciler için sahne binasının iki tarafında Roma Dönemi'nde inşa edilen *paraskenion*'lar üzerinden hareket eden yan girişler bulunmaktadır. Yan girişlerden doğudakinde *ima cavea*'ya çıkan bir de merdiven tespit edilmiştir. Bu merdivenlerin batıda da bir karşılığının olduğunu bazı izler gösterse de daha kesin bulgulara kazıların devamında ulaşılabilecektir.

Sahne binasının, 1. kat seviyesinde, bir sıra halinde yedi oda ve bunların açıldığı 3,60 m genişliğindeki bir koridordan (*ambulacrum*) olduğu görölmüştür. Son yıllarda yürütölen kazı çalışmaları neticesinde kulis olarak kullanılan bu odalardan batı sonda yer alan, 5,35 x 2.60 m boyutlarındaki 7 no.lu Mekân'ın bir *latrina* olarak işlevlendirildiği tespit edilmiştir (Resim 8). *Latrina*'nın İmparator Hadrianus (MS 117-138) zamanında sahne binasında yapılan strüktürel müdahaleler ile heykel programının uygulanması aşamasında tesis edilmiş olabileceği değerlendirilmektedir. Ancak ileride yapılacak çalışmalar, *latrina*'nın tarihlendirilmesine açıklık getirecektir. *Latrina* konumu gereği Akdeniz coğrafyasında ortaya çıkarılan tiyatrolar içinde izleyiciye kapalı, sadece sanatçı ve görevlilerin kullanımına açık tekil bir örnek durumundadır.

25 Sear 2006, 352; Isler 2017a, 718; Gybas 2018, 291.

26 Cadoux 1938, 231.

27 Ersoy vd. 2020, 283.

28 İonia bölgesinde sahne uzunluğu açısından bu boyutlara en yakın örnekler olarak 41 m ile Ephesos Tiyatrosu ve 34 m ile Miletos Tiyatrosu dikkat çekmektedir. Bk. Sear 2006, 335, 344.

29 Isler 1994, 121.

Sahne binasının 1. katındaki koridor ve odalardan oluşan plan şemasının zemin ve 2. kat planlarına tam olarak nasıl yansıdığı konusunda cevaplanması gereken sorular bulunmaktadır. Bununla birlikte 1. kat koridorunun bekleneceği gibi zemin kata aynı plan özelliği ile yansıdığını ve kesme taş kemer sırasına sahip olduğunu söylemek şimdilik mümkündür. Ancak koridor kazılarında taban seviyesinde ortaya çıkan kemer izleri zemin katın konstrüksiyonu hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır. Zemin kat koridorunun kemerleri, 1. kat koridorunun kireç taşı plakalardan oluşan taban döşemesini taşıyor olmalıdır.

Smyrna Tiyatrosu'nun *orquestra* bölümünde henüz kazı çalışmalarının tamamlanmamış olması sebebiyle, yapının sahne binası ve *orquestra* oranları açısından Vitruvius'un öngördüğü Roma Tiyatrosu planlamasına ne denli uygun olduğu konusunda ise kesin verilere ulaşmak şu an için mümkün değildir. Vitruvius tarafından belirtilen, sahne binasının uzunluğunun *orquestra* çapının iki katı olması kuralına uygunluğu ancak *orkestradaki* kazı çalışmalarının tamamlanması ile teyit edilebilecektir³⁰.

Cavea'da Yürütülen Çalışmalar

Smyrna Tiyatrosu'nun *cavea* çapı henüz arkeolojik kazılarla teyit edilmemiş olmakla birlikte, yaklaşık 155 m olarak ölçülmüştür³¹. Ionia Bölgesi'nde yer alan diğer kentlerden Smyrna Tiyatrosu ölçülerine en yakın örnekler olarak karşımıza çıkan Ephesos Tiyatrosu'nda *cavea* çapının 142 m, Miletos'ta ise 139,80 m olduğu görülmektedir³². Bölgenin diğer kentlerine ait iyi araştırılmış yapılardan Teos Tiyatrosu'nda *cavea* çapı 72,30 m³³ iken, Priene'de bu ölçü 57 m'dir³⁴.

Sear'ın Smyrna Tiyatrosu ile ilgili verdiği katalog bilgilerine göre *ima cavea* 19, *media cavea* 21, *summa cavea* 23 oturma sırasından ibarettir. Kataloğa göre *ima cavea* ve *media cavea*'da 10, *summa cavea*'da 20 oturma dilimi (*kerkides/cuneus*) bulunmaktadır³⁵. Bu bilgilerin aksine son kazı çalışmaları ile *ima cavea*'nın yedi oturma diliminden, diğer oturma kademelerinin ise 14'er dilimden oluştuğu değerlendirilmekte olup ileride yapılacak detaylı araştırmalar bu bilgileri teyit edecektir. *İma cavea*'da 2023 yılı itibarıyla Sear tarafından bahsedilen 19 oturma sıralı basamağa ulaşılmıştır (Resim 9).

Ionia Bölgesi'nde kazı ve araştırmaları tamamlanarak açığa çıkartılan Ephesos ve Miletos tiyatrolarının oturma sıraları ve birimlerine ait veriler, Smyrna Tiyatrosu'nu bu yapılar ile mimari açıdan karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Ephesos Tiyatrosu'nda *ima cavea* 24, *media cavea* 22, *summa cavea* 21 oturma sırasından oluşmakta, *ima cavea*'da 11, *media cavea* ve *summa cavea*'da 22 *kerkides*/oturma birimi yer almaktadır³⁶. Miletos Tiyatrosu'nda ise *ima cavea* 20, *media cavea* 20 ve *summa cavea* 20 oturma sırasından ibaret iken, *ima cavea*'da 5, *media cavea*'da 10 ve *summa cavea*'da 18 *kerkides*/oturma birimi bulunmaktadır³⁷.

30 Vitruvius, De Architectura, V.6.6

31 Ersoy 2023, 131.

32 Sear 2006, 334,343; Gybas 2018, 235,264.

33 Sear 2006, 354; Gybas 2018, 294.

34 Sear 2006, 349; Gybas 2018, 284.

35 Sear 2006, 352-353.

36 Isler 2017a, 265; Sear 2006, 334-335.

37 Isler 2017a, 497; Sear 2006, 343-344.

Smyrna Tiyatrosu'nda yürütülen son dönem kazıları ile bir yandan *ima cavea* ve *media cavea*'nın doğu-batı kanatlarındaki oturma sıralarına ulaşılmış, diğer yandan bu iki kademeyi birbirinden ayıran *diazoma* hattı da gün ışığına çıkarılmıştır. Yapının batı bölümündeki incelemelerde ise kireçtaşı oturma basamakları ile *diazoma*'nın yoğun tahribat nedeniyle günümüze korunarak ulaşamadığı saptanmıştır. Doğu bölümde ise 1,75-1,80 m genişliğinde, yer yer taş plaka ile döşeli olarak ortaya çıkarılmıştır. *Ima cavea*'nın son oturma sırasını arkalıklı koltuklar sınırlamaktadır. Yaklaşık 0,40 m yüksekliğinde ve 0,80 m derinliğindeki oturma basamaklarının, yaklaşık 30 derecelik eğim ile *orquestra*'ya dönük olarak yerleştirildikleri tespit edilmiştir. Bu eğim açısı sel ve deprem gibi doğal olaylarda oturma sıralarının kaymasının tolere edildiği eğim olup, aynı zamanda birbirlerinin arkasından oyunları izleyen seyircilere en uygun görüş açısını da sağlamaktaydı³⁸.

2. ve 3. kademe oturma sıralarına yönelik kazı çalışmaları sınırlı olarak yürütülmüştür. Yürütülen kazılarda *media cavea*'ya ait doğu bölümde merdiven genişliği 0,90 m, basamak yükseklikleri 0,25 m, basamak derinlikleri 0,30 m olan beş basamaklı bir merdiven tespit edilmişken, batı bölümde *vomitorium* iyi durumda tespit edilmiştir. 3,70 m genişliğindeki kireç taşı ve kesme taştan ibaret tonoz üst örtülü (*Forniks*) *vomitorium*'un, *analemma* duvarındaki girişten başladığı, olasılıkla merdiven ve sahanlıklarla yükselerek yaklaşık 17 m kuzey-güney yöneliminde ilerledikten sonra bu noktadan doğuya dönerek ve 9,40 m uzanarak *diazoma*'ya ulaştığı görülmüştür (Resim 10). Doğu bölümdeki *vomitorium* kazılarına da başlanmış, ancak *stylobat* blokları yerinde korunmuş olarak yaklaşık 5 m derinliğinde ortaya çıkarılmıştır.

Özellikle 2. oturma kademesine yönelik kazılarda henüz yerinde korunmuş oturma sıralarına rastlanmadığı gibi, batı bölümde *media cavea*'nın altında uzanan *vomitorium* kazılarında yerinde korunmuş oturma sıraları da dağınık durumdaki birkaç blok dışında tespit edilememiştir. Bu durum, tiyatronun üst oturma kademesi kireç taşı bloklarının taş ocağı olarak kullanılıp sökülerek buradan transfer edildiklerine işaret etmektedir. Doğu bölümdeki *media cavea* oturma basamaklarını da *in situ* durumda tespit etmek mümkün olmamıştır.

Smyrna Tiyatrosu'nun İşlevsel Dönüşümü ve Geç Dönem Evreleri

Smyrna Tiyatrosu'nda son yıllarda sürdürülen kazı çalışmaları, yapının kullanım evrelerinin tespiti hakkında önemli verilere ulaşılmamasını sağlamıştır. Sahne binası kazılarında ele geçen üretim artığı kandil parçaları MS 5. ve 6. yüzyıllara ait olup MS 5. yüzyıl ile birlikte tiyatronun sahne binasının farklı işlevler için kullanılmaya başlandığına işaret etmektedir. Böylece Smyrna Tiyatrosu yaklaşık altı yüz yıl sonra sanayi üretiminin gerçekleştiği bir yapıya dönüşecektir.

Tiyatronun asıl fonksiyonunu kaybetmesinin ardından, Kadifekale yamaçlarından akan toprakla bir yandan örtülürken, yukarıda da bahsedildiği gibi sahne binasında ise birtakım atölyelerin varlığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan kesin tarih verilememekle birlikte Geç Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde yapının taş ve kireç ocağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu döneme ilişkin olarak Tiyatro kazılarında ele geçen dikkat çekici buluntulardan biri İzmir'i beyliğine başkent yapan Aydınoğlu Umur Bey'e (1334-1348) ait sikkedir. I. Bayezid (1389-1402) ve II. Mehmed (1444-1446/1451-1481) sikkeleri az sayıda örnekle temsil edilirken, II. Süleyman (1687) ile birlikte Osmanlı Dönemi sikke sayılarında artış görülmekte ve Mehmed Reşad'a kadar her padişah zamanına ait çok sayıda sikke ele geçmektedir.

³⁸ Ataköy 2014, 11. Bu mühendislik çalışmasında oturma sıralarının eğimleri Ephesos Tiyatrosu'nda 28, Miletos Tiyatrosu'nda 27, Pergamon Tiyatrosu'nda 29, Aspendos Tiyatrosu'nda 22 derece olarak ölçülmüştür. Ayrıca bk. Yılmaz 2009, 17.

Yukarıda da sözü edildiği üzere, İzmir’i ziyaret eden seyyahlardan Tournefort’tan öğrendiğimize göre oturma sıraları ile sahne binasının kesme taş blokları 17. yüzyıldan itibaren Kemeraltı’nda inşa edilen bedesten ve kervansarayların inşasında kullanılmıştı³⁹. Anlaşılan o ki, Geç Bizans Dönemi’nin ardından 17. yüzyılda İzmir’in büyümesi ile birlikte kentteki imar faaliyetlerinin artması da tiyatronun yapı malzemesine dönük talepleri arttırmıştır. Tiyatro kazılarında ele geçen sikkeler, bu talebin şahitliğini yapan buluntu örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tiyatro kazılarında dikkat çeken bir diğer buluntu ise birbirlerine yakın durumda tespit edilen iki iskelet olmuştur.⁴⁰ Alman örnekler üzerinde yapılan C14 analizleri sonucunda iskeletlerin 16. yüzyıla ait oldukları tespit edilmiştir. Genç bireylere ait bu iskeletlerin buraya defnedilme nedenleri henüz netleştirilememiştir. Tiyatro alanında bu yüzyılda artan sikke sayısına rağmen iskân izlerine rastlanmamaktadır. Söz konusu dönemde taş ocağı olarak kullanıldığı değerlendirilen tiyatrodaki taş çıkarmaya çalışan bu kişilerin bir iş kazası sonucunda vefat etmiş olabilecekleri en yakın olasılık olarak düşünülmüştür (Resim 11).

Kentin sosyal ve kültürel faaliyet alanını tanımlayan bir hafıza mekânı olarak yüzyıllar boyunca kullanımda kalan Smyrna Tiyatrosu hakkında 17. yüzyıldan itibaren seyyahlar gözlemlerini aktarmıştır. Tiyatronun söz konusu sosyo-kültürel niteliğinin, yapı kullanım dışı kalsa da İzmirliilerin belleğinden silinmediği görülmektedir. Nitekim 19. yüzyıldan itibaren tiyatronun bulunduğu yere konutların inşasıyla birlikte, buraya yerleşen Afro-Türklerin geleneksel Dana Bayramı’nı uzun süre bu alanda kutladıkları bilinmektedir. Tiyatronun bulunduğu alanın Osmanlı Dönemi’nden itibaren ‘Temaşalık’, yani ‘eğlence yeri’ olarak adlandırılması da mekânın kimliğinin etimolojik sürekliliğe etkisine güzel bir örnek sunmaktadır.

Sonuç

Kent dokusunun en anıtsal öğelerinden olan ve MÖ 4. yüzyıl ortalarından itibaren belirli bir plan tipine ulaşan tiyatroların Roma Dönemi’ndeki biçimsel gelişim sürecinde Anadolu şehirlerindeki yapı örneklerinin barındırdığı mimari özelliklerin önemli ölçüde belirleyici olduğu kabul edilmektedir. Nitekim M. Bieber tarafından “Graeco-Roman Tiyatrolar⁴¹” ve H.P. Isler tarafından “Anadolu Roma Tipi Tiyatrolar⁴²” başlıkları altında yapılan sınıflandırma ve tanımlamalar, tiyatro mimarisinin gelişiminde bu coğrafyanın özgün değerine ve kritik rolüne vurgu yapmaktadır. Hellen ve Roma unsurlarını bir arada barındıran, ancak batı tarzındaki tiyatro mimarisinden ayrılan uygulamalarla dikkat çeken bu karma mimari, Roma Erken İmparatorluk Dönemi’nden itibaren Yunanistan ve Anadolu’da benimsenerek kullanılmış gözükmektedir⁴³. Kazı ve araştırmaların tamamlanmasıyla birlikte Smyrna Tiyatrosu hakkında net verilere ulaşılabilecek olup, bu çalışmada değerlendirilen veriler ışığında, yapının mimari

39 Pınar 2001, 5.

40 İskeletler osteoarkeolojik çalışmalar yürüten Prof. Dr. Vedat Onar tarafından yürütülen bir proje çerçevesinde değerlendirilmiştir.

41 Bieber 1961, 213.

42 Isler tarafından ‘Anadolu-Roma Tipi Tiyatrolar’ başlığı altında değerlendirilen yapı örneklerinde tiyatroların genellikle Helenistik Dönem geleneğine uygun olarak bir yamaca inşa edildiği, yarım daire planlı *koilon* yerine yarım daireyi aşan at nalı planının tercih edildiği ve yüksek bir *proskene*ye sahip, *scaenae frons* eklenitli sahne binasının kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Isler, yarım daire planlı *cavea* düzenlemesi başta olmak üzere mimari açıdan batı etkileri taşıyan tiyatroları ‘Batı Roma Tipi Tiyatrolar’ başlığı altında kategorize etmiş, Smyrna Tiyatrosu’nu da bu grup içerisinde değerlendirmiştir. Isler 2017b, 590-659.

43 Di Napoli 2015, 365-376.

özelliklerinin Anadolu geleneğini sürdürdüğünü söylemek şimdilik ihtiyatlı bir yaklaşım olarak mümkün görünmektedir.

Smyrna Tiyatrosu, bulunduğu alandaki modern konutlardan temizlenerek sistematik kazı çalışmalarının başladığı 2014 yılına dek teknik detaylarına dair bilgilerimizin kısıtlı olduğu bir yapı durumunda idi. Tiyatro, 20. yüzyılın başlarında İzmir'e gelerek burada araştırmalar yürüten Otto Berg ve Otto Walter tarafından verilen bilgiler ve çizilen plan ile tanınmaktaydı. Güncel arkeolojik verilerle de desteklendiği üzere Roma Dönemi tiyatrosunun, üç katlı bir sahne binası, yarım daire planlı bir *orquestra* ve iki *diazoma* ile bölünmüş üç kademeli *cavea*'dan meydana geldiği anlaşılmaktadır. Helenistik Dönem'den itibaren tercih edilen; hem maliyetin düşürülmesi hem de mühendislik açısından dönemin inşaat teknolojisine uygunluk sağlaması nedeniyle yamaca yaslandırılan *cavea* düzenlemesinin, Smyrna Tiyatrosu'nda da uygulandığı görülmektedir. Yapının konumlandırılmasında topoğrafyanın sunduğu en elverişli anakaya kitlesi seçilirken, aynı zamanda kentin kuzey-güney ve doğu-batı doğrultulu sokak ve cadde planlamasına (ızgara plan) sadık kalındığı anlaşılmaktadır⁴⁴.

Smyrna Tiyatrosu'nun özgün planı ve mimari kurgusunu açığa çıkarmayı hedefleyen arkeolojik çalışmalar devam etmektedir. Son yıllarda Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nın da desteğiyle yürütülen kazılar kapsamında Smyrna Tiyatrosu'nun güney bölümündeki *ima cavea* ve *media cavea*'yı ayıran *diazoma* üzerinde kazı çalışmaları sürdürülmüştür (Resim 12). Çalışmalar sonucunda önemli miktarda moloz dolgu kaldırılmış ve böylece gelecek yıllarda yapılacak kazılara yönelik tiyatro üzerindeki toprak yükü azaltılmış, *diazoma*'nın ve *ima cavea*'nın üst sıra oturma basamaklarının ortaya çıkartılması kolaylaştırılmıştır (Resim 13).

Bu çalışmada söz edildiği gibi, günümüze dek özellikle sahne binası ve *cavea*'da sürdürülen çalışmalar ile birlikte ele geçen mimari elemanlar, arkeolojik ve epigrafik buluntular Helenistik Dönem'de inşa edilen tiyatrodaki İmparator Traianus ve İmparator Hadrianus dönemlerinde kapsamlı strüktürel müdahalelerin gerçekleştiğine işaret etmektedir. MS 5. yüzyıldan itibaren ise yapının asıl fonksiyonunu kaybettiği ve farklı işlevler için kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. *Orchestra* üzerindeki toprak kesitini azaltmayı hedefleyen çalışmalar hâlen sürdürülmekte olup kazı çalışmalarının tamamlanmaması sebebiyle *orquestra*'nın zemin niteliği ve diğer mimari detaylarına dair net verilere henüz ulaşamamıştır. İlerleyen süreçte yapılacak çalışmalardan elde edilecek veriler ile birlikte İzmir'in kent belleğinde önemli yer tutan bu yapıya ilişkin değerli sonuçlara ulaşılması hedeflenmektedir.

44 Batı Anadolu'da incelenen tiyatrolarda, yapı yöneliminin belirlenmesine dair bağlayıcı ve kesin kaideler bulunmamaktadır. Bununla birlikte Daria de Bernardi Ferrero; Nysa, Priene, Ephesos, Miletos, Alabanda ve Hierapolis gibi yapıları örnek göstererek, seyirci yönünün genellikle güneşe ve ışığa dönük olduğunu, dolayısıyla güney, güneybatı ya da batı yöneliminin tercih edildiğini belirtir. Ferrero, izleyici yönünün doğu ya da kuzeye baktığı örneklerle ise oldukça nadir rastlandığını ifade eder. Smyrna Tiyatrosu'nda ise sahne binası kuzeyde yer almakta olup; *cavea*'da oturan izleyicileri, kentin mimari dokusuyla bütünleşen panoramik bir deniz manzarası karşılamaktadır. Bk. Bernardi Ferrero de 1988, 28.

Yazar Katkıları / Writer Contributions

Çalışmanın Tasarlanması/Planning of the Study	Yazar / Author-1(%40) - Yazar/Author -2(%30) - Yazar/Author-3 (%30)
Veri Toplanması/Collecting Data	Yazar / Author-1(%40) - Yazar/Author -2(%30) - Yazar/Author-3 (%30)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar / Author-1(%40) - Yazar/Author -2(%30) - Yazar/Author-3 (%30)
Makalenin Yazımı/Writing the Article	Yazar / Author-1(%40) - Yazar/Author -2(%30) - Yazar/Author-3 (%30)
Makale Gönderimi ve Revizyonu/Submission of the Article and Revisions	Yazar / Author-1(%40) - Yazar/Author -2(%30) - Yazar/Author-3 (%30)

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir / The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.

Değerlendirme

Bu makale en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim

hoyuk@ttk.gov.tr

Yapay Zeka Kullanımı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazarlar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Lisans

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

Review

This article has been reviewed by at least two reviewers using a double blind peer review model. A similarity check was performed to confirm that it was free of plagiarism.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the works referred are mentioned in the bibliography.

Complaints

hoyuk@ttk.gov.tr

Use of Artificial Intelligence

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the manuscript was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

KAYNAKLAR

Arundell 1834

Arundell, F. V. J., *Discoveries in Asia Minor: Vol II*, Richard Bentley, London.

Ataköy 2014

Ataköy, H., “Antik Çağlarda Anadolu Uygarlıklarında Bir Yapım Yöntemi Olarak ‘Prefabrikasyon’ Tekniği”, *Beton Prefabrikasyon Dergisi* 112, 5-17.

Bernardi Ferrero de 1988

De Bernardi Ferrero, D., *Batı Anadolu'nun Eski Çağ Tiyatroları*, çev. E. Özbayoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Bieber 1961

Bieber, M., *The History of the Greek and Roman Theater*, 2nd Edition, Princeton University Press, Princeton.

Cadoux 1938

Cadoux, C. J., *Ancient Smyrna*, Basil Blackwell, Oxford.

Di Napoli 2015

Di Napoli, V., “Architecture and Romanization: The Transition to Roman Forms in Greek Theatres of the Augustan Age”, *The Architecture of the Ancient Greek Theatre: Acts of an International Conference at the Danish Institute at Athens (27–30 January 2012, Athens)*, ed. R. Frederiksen – E. Gebhard – A. Sokolicek, Aarhus University Press, Aarhus, 365-380.

Ersoy 2015

Ersoy, A., *Büyük İskender Sonrasında Antik Smyrna (İzmir): “Bütün Kentlerin En Güzeli” (Strabon)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı 106, İzmir.

Ersoy – Laugier 2011

Ersoy, A. – Laugier, L., “Quatre Sculptures Récemment Découvertes Lors des Fouilles de Smyrne”, *Anatolia Antiqua* XIX, 241-256.

Ersoy vd. 2020

Ersoy, A. – S. Alatepeli – G. Şakar, “Preliminary Report on the Theatre of Smyrna/İzmir and the Excavations (2014–2019)”, *Anatolia Antiqua* XXVIII, 283-298.

Ersoy vd. 2021

Ersoy, A. – G. Petzl – C. Tanrıver, “Two New Inscriptions from İzmir (Smyrna)”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 220, 144-150.

Ersoy – Tekoğlu 2021

Ersoy, A. – Tekoğlu, Ş. R., “New Inscriptions from Smyrna”, *Gephyra* 22, 167-180.

Ersoy 2023

Ersoy, A., “Smyrna/İzmir Theatre in the Light of Recent Finds”, *Studi su Kyme eolica VIII*, ed. A. La Marca, Laruffa Editore, Reggio Calabria, 127-138.

Gybas 2018

Gybas, M., *Das Theater in der Stadt und die Stadt im Theater: Urbanistischer Kontext und Funktionen von Theatern im kaiserzeitlichen Kleinasien*, Verlag Dr. Kovač, Hamburg.

Isler 1994

Isler, H. P., “Die antike Theaterarchitektur”, *Teatri greci e romani alle origini del linguaggio rappresentato I*, ed. C. Rossetto – P. Sartorio, Edizioni SEAT, Roma, 87-125.

Isler 2017

Isler, H. P., *Antike Theaterbauten: Ein Handbuch*, 3 Cilt (Textband, Katalogband, Tafelband und Indices), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2017.

Pınar 2001

Pınar, İ., *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir.

Richter von 1822

von Richter, O. F., *Wallfahrten im Morgenlande: Aus seinen Tagebüchern und Briefen dargestellt*, Berlin.

Sear 2006

Sear, F., *Roman Theatres: An Architectural Study*, Oxford University Press, Oxford.

Strabon 2000

Strabon, *Geographika: XII-XIII-XIV*, çev. A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Tavernier 2006

Tavernier, J. B., *Tavernier Seyahatnamesi*, çev. T. Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Texier 2002

Texier, C., *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, çev. A. Suat, Enformasyon ve Doküman Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Tournefort 2005

Tournefort, J., *Tournefort Seyahatnamesi*, çev. A. Bertkay – T. Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Vitruvius 2017

Vitruvius, *De Architectura*, çev. Ç. Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul.

Walter – Berg 1932

Walter, O. – Berg, O., “İzmir’de Roma Tiyatrosu”, çev. S. Namık, *İzmir Hakkında Tetkikat, Âsâr-ı Atika Muhipleri Cemiyeti Neşriyatı*, İzmir, s. 1-34.

Wilson 1895

Wilson, C., *Handbook for Travellers in Asia Minor, Transcaucasia, Persia, Etc. Vol. 1*, John Murray, London.

Yılmaz 2009

Yılmaz, Y., *Anadolu Antik Tiyatroları*, Yem Yayınları, İstanbul.

EKLER

Resim 1. Smyrna Agorası ve arka planda kentin akropolü olan Kadifekale'nin genel görünümü. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 2. Ön planda Smyrna Tiyatrosu, orta planda Smyrna Agorası ve arka planda İzmir Körfezi'nin genel görünümü. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

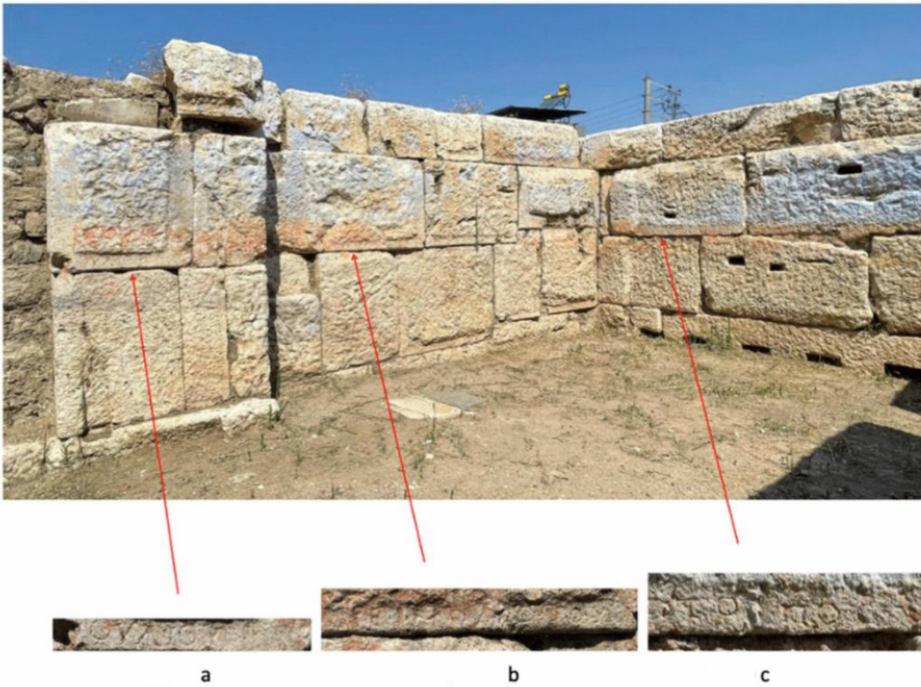
Resim 3. Smyrna Tiyatrosu mask frizi blokları. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 4. Satyros kabartması. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 5. Sahne binası kuzey cephe üzerinde yer alan yazıt.
(Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 6. Kesme taş blokların üzerinde yer alan yazıtlar. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 7. Smyrna Tiyatrosu'nun genel görünümü. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 8. Smyrna Tiyatrosu *Latrina*'sı. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 9. Smyrna Tiyatrosu oturma sıralarının (*cavea*) proskene üzerinden görünümü. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 10. Batı vomitorium iç görünümü. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 11. Smyrna Tiyatrosu kazılarında açığa çıkarılan ve 16. yüzyıla tarihlenen iskelet buluntuları. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 12. Kazı çalışmaları öncesinde Smyrna Tiyatrosu alanının genel görünümü. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)

Resim 13. Çalışmalar sonrasında kazı alanının görünüşü. (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)